

УДК:378.4(477)

**ДО 80-РІЧЧЯ ПРОФЕСОРА Я.С.КАЛАКУРИ
ТА 55-РІЧЧЯ ЙОГО НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ***В.С. Великочий, С.М. Дерев'яно, П.П. Вичівський*

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

У статті висвітлено основні етапи життя і науково-педагогічної діяльності професора Ярослава Степановича Калакури. Проаналізовано основні наукові досягнення та напрацювання видатного історика. Розглянуто його особистий внесок у розвиток української історичної науки, зокрема, історіографії, джерелознавства, архівознавства.

Підкреслено, що у новітніх студіях з історіографії Я.С. Калакура досліджує еволюцію історіографічної ситуації, провідні тенденції розвитку і наращування історичних знань, починаючи з княжих часів і завершуючи внеском в інституалізацію української історіографії М.С.Грушевського та історіографічним доробком сучасних істориків. Важливе місце у цих працях посіли питання декомунізації української історіографії, її остаточного розриву з методологією партійно-класового і формаційного підходу до історії, утвердження цивілізаційного розуміння історіографічного процесу, позитивні наслідки антропологічного, культурного та інформаційного поворотів, які принципово змінили характер і методику пізнавальної діяльності істориків. Варті уваги розвідки Я.С. Калакури проблемно-тематичного характеру, діапазон яких достатньо широкий: це і питання історичної пам'яті, і взаємодії історика та влади, і Української революції, і голодомору в Україні, і української духовності та історіософії Тараса Шевченка, і українсько-турецьких взаємин козацької доби та ін. Автор загострив увагу на необхідності захисту історичної пам'яті України від кремлівської неоекспансії, відмежування від концепцій російських істориків великодержавницької орієнтації, активізації професійних дискусій, послідовного

розвінчування домислів і спростування фальсифікацій української історії в російській історіографії, протидії спробам останньої нав'язувати світу спотворене уявлення про українську минувшину і сучасність. Ці проблеми набули особливої актуальності в контексті путінської агресії, анексії Криму і підтримки сепаратистських і терористичних сил на Донбасі.

Ключові слова: *Калакура Я.С., методологія, наукова школа, концепція, історія, дослідження, монографія.*

У науково-педагогічних колах України добре відоме ім'я доктора історичних наук, заслуженого працівника вищої школи України, професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ярослава Степановича Калакури. Про його життєвий і творчий шлях та внесок в українську історіографію неодноразово говорилось у наукових та публіцистичних виданнях. Ось чому видається доцільним не переповідати біографію знаного історіографа, джерелознавця, архівознавця і педагога, а привернути увагу наукової спільноти головним чином до його інтелектуальних надбань минулого п'ятиріччя, які виявились досить результативними: п'ять індивідуальних та колективних монографій, 2 підручники, 3 навчально-методичних посібники та більше 50 статей. Синтезувати доробок визначного вченого як історика загальноукраїнського масштабу, відомого й за кордоном, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Л.В. Губерський підкреслив, що його ім'я посідає помітне місце у сузір'ї заслужених професорів університету, з яким пов'язане півстоліття творчості педагога [3, с. 5]. Він плідно

співпрацює не тільки з багатьма вишами, але й з установами НАН України, зокрема з Інститутом історії України, Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського, Науково-дослідним інститутом українознавства Міністерства освіти і науки України. Як зазначав академік В.А.Смолій, Я.С. Калакура є членом редколегій наукових збірників «Історіографічні дослідження» та «Спеціальні історичні дисципліни», бере активну участь у засіданнях «круглих столів», науково-теоретичних конференцій, семінарів, у роботі Спецради із захисту дисертацій [31, с. 22–23].

Життєвий і творчий шлях Ярослава Степановича Калакури багато в чому подібний до біографії істориків його покоління: школа, педучилище, університет, аспірантура, науково-педагогічна та громадська діяльність. Водночас для нього характерна низка особливостей, зокрема: а) він народився на Галичині за два роки до так званого «золотого вересня 1939-го», де рівень національної і релігійної свідомості був помітно вищим, ніж у комунізованій УРСР, що не могло не відбитися на морально-етичних цінностях майбутнього історика; б) його дитинство і юність, коли закладались світоглядні орієнтири, співпали, з одного боку, з приходом «перших москалів», із гітлерівською окупацією, з періодом націоналістичного спротиву насадженню тоталітарних режимів, а з другого – з ідеологічними маніпуляціями окупаційної влади, спрямованими на радянізацію дітей і молоді, на втягування їх до піонерських і комсомольських організацій, на формування у них лояльного ставлення до системи та ілюзій щодо свого майбутнього; в) помітний вплив на професійне становлення педагога і науковця справили атмосфера «потепління» в Коломийському педучилищі та Чернівецькому університеті, де він навчався в умовах переходу від агонії сталінізму до хрущовської відлиги, розгортання руху шістдесятників і дисидентів, що живило його україноцентричні

орієнтири, поєднані з ідеалами націонал-комунізму; г) включення молодого науковця в орбіту партійно-комсомольської номенклатури і апаратної роботи не похитнуло національну свідомість і християнські цінності історика, що дозволило йому не стати фанатичним ортодоксом у радянські часи, а з відновленням державної незалежності України у числі перших у середовищі радянських істориків дистанціюватися від комуністичної ідеології, марксистської методології історичної науки і активно долучитися до відродження національних традицій української історіографії, розвитку українознавства, національного джерелознавства та архівознавства.

Трудову діяльність Я.С. Калакура розпочав у 1955 р. в Нижньо-Вербіжській школі на Коломийщині, а науково-педагогічну в 1964 р. в Станіславському педінституті (нині Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника). Ректор цього університету, проф. І.С. Цепенда, і проф. П.С. Федорчак, говорячи про початок творчого злету ювіляра, зазначають, що молодий вчений запам'ятався в колективі як надзвичайно працелюбна, наполеглива і тактовна людина, талановитий педагог, чудовий наставник студентів. Він доклав чимало зусиль для розвитку вишу, налагодження навчально-методичної роботи, сприяв підвищенню кваліфікації місцевих учителів [32, с. 31–32].

Майже півстоліття життя і творчості Я.С. Калакури незмінно протікає у стінах Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Тут він був аспірантом у відомого історика Івана Івановича Шевченка («Борода»), тут у 1980 р. захистив докторську дисертацію, пройшов шлях від заступника директора з навчальної та наукової роботи Інституту підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук до проректора університету з навчальної роботи, директора Інституту суспільних наук у 80-х рр. З 1994 по 2002 р. очолював кафедру архівознавства та спеціальних галузей

історичної науки, а після виходу на пенсію залишився професором цієї кафедри як Заслужений професор університету. Саме робота в колективі кафедри стала чи не найголовнішим і найплототворнішим періодом у житті Ярослава Степановича як творчої особистості, педагога і дослідника в царині методології історичної науки, історіографії, українознавства, джерелознавства, архівознавства та археології.

Завдяки своїй ерудиції, організаційним здібностям та досвіду він швидко зміг стати лідером архівознавчої кафедри університету, не тільки зберегти і примножити традиції своїх попередників - визначних архівістів і джерелознавців Федора Шевченка, В'ячеслава Стрельського та Володимира Замлинського, але й започаткувати новий етап у її розвитку як багатопрофільного осередку теорії, методології, історії і практики історичної науки, джерелознавства, архівознавства та спеціальних історичних дисциплін. Ярослав Степанович ініціював опрацювання сучасної концепції професійної архівної освіти в Україні з урахування національних традицій і досвіду європейських держав [5, с. 37–45], очолив авторські колективи з підготовки і видання нового покоління університетських підручників з архівознавства, історичного джерелознавства [1], створив авторський курс лекцій з української історіографії, сформував ділову і доброзичливу атмосферу в колективі. Все це сприяло зростанню наукового потенціалу кафедри, її методичної роботи, підвищенню авторитету в середовищі однопрофільних кафедр вишів України.

Упродовж останнього п'ятиліття під впливом демократизації, інформатизації та євроінтеграції українського суспільства відбулися суттєві зміни у тематиці наукової творчості та в змісті педагогічної діяльності професора Я. С. Калакури. І все ж у центрі його уваги залишаються ключові питання загальної та проблемно-тематичної історіографії, які знайшли

відображення в другому, доповненому виданні лекційного курсу «Українська історіографія» [26]. Автор уточнив визначення поняття «українська історіографія», наголосивши, що історіографія, як спеціальна галузь історичної науки, не тільки підбиває підсумки досліджень, а й критично оцінює набутки різних поколінь, актуалізує недостатньо опрацьовані проблеми, виявляє прогалини й хибні твердження, окреслює теми, що потребують додаткового або нового вивчення. В такий спосіб реалізується її конструктивно-критична та прогностична функції. Вчений запропонував періодизацію пострадянського історіографічного процесу, виокремив внесок українських істориків у дослідження історії зарубіжних країн. Останній проблемі він присвятив низку спеціальних статей [17], у яких мова йде і про інтеграцію української історичної думки у світовий історіографічний простір.

У новітніх студіях з історіографії Я.С.Калакура досліджує еволюцію історіографічної ситуації, провідні тенденції розвитку і нарощування історичних знань, починаючи з княжих часів [7, с. 435–440] і завершуючи внеском в інституалізацію української історіографії М.С. Грушевського [14] та історіографічним доробком сучасних істориків [18]. Важливе місце у цих працях посіли питання декомунізації української історіографії, її остаточного розриву з методологією партійно-класового і формаційного підходу до історії, утвердження цивілізаційного розуміння історіографічного процесу, позитивні наслідки антропологічного, культурного та інформаційного поворотів, які принципово змінили характер і методику пізнавальної діяльності істориків.

Варті уваги розвідки Я.С.Калакури проблемно-тематичного характеру, діапазон яких достатньо широкий: це і питання історичної пам'яті [16], і взаємодії історика та влади [19], і Української революції [22], і голодомору в Україні [9], і української духовності [25] та історіо-

софії Тараса Шевченка [23], і українсько-турецьких взаємин козацької доби [10] та ін. Автор загострив увагу на необхідності захисту історичної пам'яті України від кремлівської неоекспансії, відмежування від концепцій російських істориків великодержавницької орієнтації, активізації професійних дискусій, послідовного розвінчування домислів і спростування фальсифікацій української історії в російській історіографії, протидії спробам останньої нав'язувати світу спотворене уявлення про українську минушину і сучасність [11]. Ці проблеми набули особливої актуальності в контексті путінської агресії, анексії Криму, підтримки сепаратистських і терористичних сил на Донбасі.

На чільне місце новітніх досліджень історіографа висунулися проблеми методології історіографічного дослідження. Знаковою подією став вихід у світ першого в Україні науково-методичного посібника «Методологія історіографічного дослідження» [13]. У ньому ґрунтовно висвітлено сучасні підходи до методології історіографії як цілісного вчення про сутність і організацію історіографічного дослідження, його теоретичні засади та концептуальні парадигми, структуру, логічну організацію, правила, методи, засоби пізнавального процесу і техніку дослідницької діяльності науковців. У цьому визначенні автор акцентував увагу на ключовій ролі та призначенні методології як цілісної системи правил, методів і засобів пізнання історіографічного процесу, узагальнення надбань істориків з тієї чи іншої проблеми, встановлення повноти і об'єктивності дослідження. Без усвідомлення необхідності взаємодії всіх складників історіографії неможливо дослідити й осмислити загальне й особливе в її розвитку, а значить і виробити адекватне розуміння та пояснення історіографічного процесу. Трактатування методології історіографії як цілісності дало змогу знайти відповіді на пріоритетне питання дослідницької практики:

у чому полягають особливості історіографічного дослідження, що і як воно покликане пізнавати, якими методами та засобами послуговуватися? Серцевину методології складають принципи історизму, системності, об'єктивності, всебічності, наступності (спадкоємності), а також антропологізму, який орієнтує на домінування в дослідженнях людинознавчого, людиноцентричного підходу до процесу нарощування знань. Йдеться не тільки про «залюднювання» праць іменами конкретних істориків, яким відводиться ключова роль в інтелектуальному процесі продукування історичних знань і формуванні історичної свідомості, але й про заглиблення в особливості кожної наукової школи та її представників, тобто в мікроісторіографію, з'ясування наукових орієнтирів та громадянської позиції істориків.

Автор послідовно відстоює ще один методологічний принцип історіографії, а саме - спростування хибних тверджень, фальсифікацій і спотворень, насамперед тих, що зачіпають історичну правду. Мова йде про різного роду інсинуації, поширювані в працях окремих вітчизняних та зарубіжних істориків, зокрема Польщі, Росії, Румунії, Угорщини, Туреччини та ін., особливо тих, які намагаються сконструювати історичне обґрунтування т.зв. концепцій «Русского мира», «Великопольщі», «Великої Румунії чи Угорщини», «Великої Османії», підвести під них український контекст.

У методологічному інструментарії історіографа автор ключове місце надає системі методів наукового пізнання, яка включає загальнонаукові, фахові (суто історіографічні), міждисциплінарні та галузеві методи. Найбільш ефективними він вважає методи історіографічного аналізу і синтезу, системно-структурного та проблемно-функціонального підходів, логічний, історико-хронологічний, історико-ситуаційний, порівняльний, ретроспективний, біографічний, методи конкретно-соціологічних досліджень,

типологізації, класифікації, наукометрії, контентаналізу тощо. На основі аналізу досвіду провідних історіографів автор обґрунтовує висновок про те, що будь-яке дослідження може бути успішним і результативним за умови комплексного застосування методів – насамперед тих, що дають змогу продуктивно розв'язати завдання.

Крім вказаної праці з методології історіографічного дослідження, автору належить понад 30 статей з теорії та методології історичної науки, які увійшли до термінологічно-понятійного Довідника з історичної науки, в т.ч. такі як «методологічний інструментарій», «історіографічний процес», «історіографічна ситуація», «історіографічне джерело», «історіографічний факт», «постпозитивізм», «модернізм» та ін. [4]

Систематизуючи концептуальний вимір методологічних студій історіографа, не можна оминати його підвищений інтерес до методології цивілізаційного осмислення історії України. У низці статей [29] Ярослав Степанович розкриває зміст цивілізаційного підходу в історичному пізнанні, переконливо доводить його переваги в порівнянні з формаційним трактуванням історичного процесу. Цивілізаційний підхід у поєднанні з активізацією міждисциплінарних досліджень в галузі загальної, проблемної, концептуальної, культурної та інтелектуальної історії став визначальним напрямом сучасної української історичної науки, що прагне заглибитись у особливості різновиду української регіональної цивілізації як складової європейського і світового цивілізаційного процесу, з'ясувати шляхи утвердження цілісності цивілізаційної системи України і зіткнення в ній локальних самотності. Завдяки цьому підходу історична наука виходить з кризи, зумовленої абсолютизацією формаційної теорії, її партійно-класовою інтерпретацією, а історія України дедалі ширше постає в контексті світового історичного процесу. Цивілізаційна парадигма історії

базується на філософії цілісності світу, на діалектичній єдності соціуму та культури.

Цивілізаційний підхід особливо важливий в контексті дослідження української цивілізації як історично сформованої на власному ґрунті спільності людей і об'єктивно існуючої реальності, що представляє собою сукупність нації і суспільства, його політичної організації, духовних і матеріальних цінностей, створених різними поколіннями українського народу упродовж більш як тисячолітньої безперервної історії – від найдавніших часів до сучасності. В ній органічно переплітаються самотність українського народу, його мови, ментальності і культурно-духовних цінностей, дивовижна краса природи, створюючи разом унікальне поєднання людини і середовища, рідкісний культурно-геополітичний простір [2]. Маючи локально-регіональний і порубіжний характер, українська цивілізація всіма своїми компонентами історично і культурно укорінена в західноєвропейську класичну цивілізацію, є одним із її давніх сегментів.

Доречно наголосити, що напрацьовані Я.С. Калакурою та іншими авторами теоретико-методологічні засади цивілізаційного підходу до історичного процесу знайшли практичне застосування у конкретно-історичних дослідженнях, підготовлених з його участю. Йдеться про його ключову роль ювіляра у створенні цивілізаційної історії України від найдавніших часів до сучасності (у двох книгах) [24], цивілізаційного виміру історії культури українського народу [27], ментальності української цивілізації [12].

Остання праця варта окремого розгляду, оскільки в ній чи не вперше в українській історіографії висвітлюється сутність ментального виміру української регіональної цивілізації, її феномен, історичні витоки і основні етапи розвитку від найдавніших часів до сьогодення. Автори виклали теоретико-методологічне, історіософське та історіографічне під-

грунта цивілізаційного осмислення ментальності українського народу, її змін у процесі етногенезу, націотворення, національно-визвольного та державницького руху за самоствердження і відновлення незалежності України. Велику увагу звернуто на еволюцію ментального образу українців під впливом зародження писемності, прийняття християнства, формування козацтва, розвитку книгодрукування, університетської освіти, науки, міжконфесійного діалогу, засвоєння духовних цінностей епохи Ренесансу і Просвітництва, історіософії Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського та ін., кристалізації національної ідеї, утвердження ідентичності та соборності українства.

Значне місце в монографії посів аналіз регіональних культурних, духовних, психо-поведінкових та владно-політичних особливостей українського менталітету на материковій території та в діаспорі, зумовлених іноцивілізаційними чинниками. Автори не оминули руйнівних наслідків для української ментальності репресивної політики імперських режимів, голодоморів та войовничого безбожництва, показали форми самозахисту менталітету українців, їх спротив асиміляційним процесам та синдрому постколоніальної ментальності та маргінальності на тлі глобалізації, євроінтеграції та російської агресії.

Менталітет, за визначенням дослідників, – це спосіб мислення і світосприйняття, історично укорінений у свідомість, поведінку, традиції, побут, звичаї багатьма поколіннями людей [12].

Поряд з історіографічними та методологічними студіями Я.С.Калакура продовжує плідно досліджувати джерела з історії державності України, українського руху опору, актуальні проблеми спеціальних історичних дисциплін [6, с. 407–419], архівознавства та археографії. Він осмислює особливості розвитку української архівної справи, її історії та

організації, у тому числі в пострадянській Україні [15]. Йому належить пріоритетна роль у дослідженні архівного менеджменту, як автору низки статей з цієї проблеми [21], котрі лягли в основу поданого до друку першого в Україні навчального посібника «Менеджмент в архівній справі. Опорний конспект лекцій».

Пошуковий характер носять й археографічні студії Я.С.Калакура, в яких переконливо стверджується, що Україна має власні археографічні традиції, які успішно відроджуються в умовах її державної незалежності. Він одним з перших подав визначення терміну «українська археографія», трактуючи її як спеціальну галузь української історичної науки, тісно пов'язану з філологією, архівознавством, джерелознавством, спеціальними історичними дисциплінами, що займається опрацюванням історичних, теоретичних, методологічних засад виявлення, відбору, вивчення, підготовки до публікації та оприлюднення документальних та інших інформаційних ресурсів з метою дедалі ширшого їх залучення до наукових досліджень, використання у науковій, навчальній, культурно-просвітницькій та виховній діяльності [8, с. 63].

Авторські публікації стосуються фундаторів української археографії, її наукової школи, внеску вчених Університету св. Володимира і його наступника – Шевченкового університету – в підготовку професійних археографів [28].

Варто також зазначити, що дослідник не пориває з історико-краєзнавчою проблематикою, бере участь у науково-практичних конференціях з краєзнавства. З інтересом зустрінута його стаття про місце краєзнавства у творчості Тараса Шевченка [20, с. 17–23]. В ній приводиться думка про те, що краєзнавчу спрямованість у тій чи іншій формі має вся спадщина поета і художника, насамперед його соціальна та пейзажна лірика, історичні поеми, художні твори, а також безпосередня краєзнавча діяльність у рамках експедицій за дорученням Київ-

ської археографічної комісії, що відкрило можливість подорожувати Київщиною, Чернігівщиною, Поділлям та Волинню, брати участь в археологічних розкопках. Автор нагадав, що Т. Шевченко зберіг інтерес до краєзнавчих експедицій, навіть перебуваючи на засланні (Описова експедиція Аральського моря, експедиція в гори Кара-Тау тощо).

Загалом Я.С.Калакура є автором понад 550 наукових, науково-методичних праць, підручників та навчальних посібників, з яких більше половини побачили світ в умовах незалежності України. Водночас він приділяє велику увагу навчальному процесу, підготовці науково-педагогічних кадрів, є членом спеціалізованої ради із захисту дисертаційних робіт, під його керівництвом підготовлено 15 докторів та 50 кандидатів наук.

Як справедливо зазначав проф. Р.Я. Пиріг, ті, кому довелося працювати і спілкуватися з Ярославом Степановичем, відзначають його мудрість та інтелект, кипучу енергію, велику працездатність, відданість справі, самоорганізованість і вимогливість, активну громадянську позицію, які органічно поєднуються з чуйністю і доброзичливістю, небайдужістю до людей [30, с. 234]. Своє 80-ліття ювіляр відзначає в робочому стані, сповнений цікавими задумами і творчими планами, зігрітий увагою сім'ї, родини, колег, учнів і друзів. Усі вони зичать йому міцного здоров'я, подальшої праці на ниві історичної науки і підготовки нового покоління істориків, родинного тепла і творчого довголіття.

Література

1. Архівознавство: підручник. К., 2002. 356 с.; Історичне джерелознавство: підручник / кер.автор. кол. Я.С. Калакура. К.: Либідь, 2002. 488 с.; вид.2-е. доп. 2017. 512 с.
2. Губерський Л. Культурні виміри розвитку цивілізації на рубежі століть: проблеми визначення. К.: Знання, 2002. С. 601; Михальченко Н. Украинская региональная цивилизация: прошлое, настоящее, будущее. К.: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2013. С. 37/

3. Губерський Л.В. Гордість *Almater*. Ярослав Степанович Калакура: біобібліографічний довідник / Упорядн. І.Н.Войцехівська, М.Г.Палієнко та ін. К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. С. 5.

4. Історія у термінах і поняттях: Довідник. Вишгород: ПП Сергійчук М.І., 2014. 732 с.

5. Калакура Я.С. Архівіст третього тисячоліття (модель історика-архівіста очима архівознавчої кафедри Національного університету імені Тараса Шевченка. Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Вип. 1: Архів і особа. К., 1999. С. 37–45.

6. Калакура Я.С. Інтегративна функція спеціальних історичних дисциплін. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Зб. Наук. Праць. Ч. 26–27. К., 2015. С. 407–419.

7. Калакура Я.С. Історичні знання в Галицько-Волинській державі. Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис. Івано-Франківськ. 2012, №20-21. С. 435–440.

8. Калакура Я.С. Історичні та теоретико-методологічні засади української археографії. З любов'ю до народів: ювілейний збірник на пошану В.І.Наулка з нагоди 80-річчя. К.: ІУАД, 2013. С. 63.

9. Калакура Я.С. Історіографія та джерельні свідчення демографічних наслідків голодомору в УРСР 1932–1933 рр. Голодомор 1932–1933 років: демографічні втрати українського народу. К.: Видавець Олег Філюк, 2017. С. 116–121.

10. Калакура Я.С. Історіографія українсько-турецьких взаємин козацької доби: погляд із XXI століття (Yaroslav Kalakura. Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri Sempozyumu: Kazak Dönemi (1500–1800) Bildiriler (Взаємини між Україною та Туреччиною: козацька доба (1500–1800 рр.)). Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції. İstanbul «Çamlıca», 2015. S. 573–590. 821 s., 2 resim.

11. Калакура Я.С. Конструювання образу ворога як технологія маніпуляцій російської історіографії та пропаганди. Україна-Європа-Світ. Вип.16. Тернопіль, 2016. С. 179–188.

12. Калакура Я.С. Ментальний вимір української цивілізації. К.: Генеза, 2017. 512 с.

13. Калакура Я.С. Методологія історіографічного дослідження: науково-методичний посібник. К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. 212 с.

14. Калакура Я.С. Михайло Грушевський - фундатор історіографічних дослі-

джен. Український історичний журнал, 2016. № 3. С. 4–17; його ж. Історіографічні студії М. Грушевського. Україна–Європа–Світ. Міжнародн. збірн. наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 17. С. 203–215; його ж. «Історія України-Руси» М. Грушевського як науковий синтез української історії на ґрунті позитивізму та національної ідеї. Позитивізм: рефлексії щодо класичної моделі історіописання. Х.: ХНПУ ім. Г.С.Сковороди, 2016. С. 35–45.

15. Калакура Я.С. Наукова школа архівістів та археографів Університету Св. Володимира. Вісн. КНУ ім. Тараса Шевченка. Історія, 2013. С. 25–30; його ж. Українське архівознавство: критерії національного. Студії з архівознавства та документознавства. Т. 22–23. К., 2015. С. 17–20; його ж. Пострадянське архівознавство в Україні: декомунізація і тенденції розвитку. Сумський історико-архівний журнал, 2016. № XXVI. С. 5–15.

16. Калакура Я.С. Національна пам'ять: історіографічний контекст. Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять. Збірн. наук. праць. Вип. 4. К.:ІНП, 2012. С. 30–41; його ж. Національна пам'ять як чинник утвердження української ідентичності. Проблеми державного будівництва в Україні. Вип. 21: Україна в євроінтеграційних процесах. У 2-х т. Т.1. К.: КиМУ, 2012. С. 35–37.

17. Калакура Я.С. Новітня українська історіографія всесвітньої історії. Збірник наукових праць ННДІУВІ. Т. XXX. К., 2012. С. 212–234; його ж. Зарубіжний світ як предмет дослідження новітньої української історіографії. Український історичний журнал, 2012. №5. С. 120–134; його ж. Зарубіжний світ у вимірі новітньої української історіографії. Україна–Європа–Світ: Міжнародн. збірн. наукових праць. Вип.11. Тернопіль, 2013. С. 207–219.

18. Калакура Я.С. Новітня українська історіографія всесвітньої історії. Збірник наукових праць ННДІУВІ. Т. XXX. К., 2012. С. 212–234; його ж. Історіографічні студії професора Анатолія Коцура. Часопис української історії. Вип. 25. К., 2013. С. 104–108; його ж. Комплекс «совковості» пострадянської історіографії. Україна–Європа–Світ. Міжнародн. збірн. наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 16. У 2 ч. Ч. 2. С. 163–174.

19. Калакура Я.С. Образ українського радянського історика в контексті інтроспекції. Ейдос. Вип. 8. 2015. С. 41–53; його ж. «Синдром комунізації» істориків і його живу-

чість у пострадянській історіографії. Історик і влада. К.: ПУ НАН України, 2016. с. 55–76.

20. Калакура Я.С. Рідний край в історіософії Тараса Шевченка. Красзнавча Шевченкіана України. Черкаси, 2014. С. 17–23.

21. Калакура Я.С. Стратегія і тактика архівного менеджменту. Архіви України, 2013. №5. С. 5–17; його ж. Управлінські рішення в структурі архівного менеджменту. Архіви України, 2014. С. 92–105; його ж. Стиль роботи архівістів: контекст менеджменту. Архіви України, 2015. № 5–6. С. 7–22; його ж. Архівний менеджмент в умовах демократизації та децентралізації суспільства. Архіви України, 2016, № 5–6. С. 119–135.

22. Калакура Я.С. Три образи Гетьманату П.Скоропадського в українській історіографії. Національна та історична пам'ять: Павло Скоропадський – останній гетьман України (до 140-річчя від дня народження). Вип. 7. К., 2013. С. 56–66. його ж. Соборність України як концепт новітньої історіографії. Історична пам'ять: Наук. зб. Полтава, 2015. Вип. 33. С. 116–125; його ж. Українська духовність: історіографічний вимір. Українознавство, 2013. № 1. С. 28–34.

23. Калакура Я.С. Україна в історіософії Тараса Шевченка. Проблеми державного будівництва в Україні: КМУ, 2014. Вип. 22. С. 25–274; його ж. Українська та зарубіжна історіографії в рецепціях Тараса Шевченка. Україна–Європа–Світ. Міжнародн. збірн. наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Вип. 13: присвячується 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. С. 15–26; його ж. Творчість Тараса Шевченка як історичне та історіографічне джерело української і зарубіжної історії. Україна–Європа–Світ. Міжнародн. збірн. наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. Вип.14. С. 10–15.

24. Калакура Я.С. Україна найдавнішого часу – XVIII ст.: цивілізаційний контекст пізнання. Тернопіль: Астон, 2012. Кн. 1. 700 с.; його ж. Україна XIX часу – початку ХХІ століття: цивілізаційний контекст пізнання. Тернопіль: Астон, 2012. Кн. 2 696 с.

25. Калакура Я.С. Українська духовність: історіографічний вимір. Українознавство, 2013. №1. С. 28–34.

26. Калакура Я.С. Українська історіографія: курс лекцій. К.:Генеза, 2012. 512 с.

27. Калакура Я.С. Українська культура: цивілізаційний вимір. К.: ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2015. 496 с.

28. Калакура Я.С. Фундатори української археографії. Загартована історією. Ювілейний збірн. на пошану Н.І.Миронець

з нагоди 80-річчя від дня народження. К., 2013. С. 47–60; його ж. Археографічна школа Університету св. Володимира. Український археографічний щорічник: нова серія. Вип. 16–17. К.: Український письменник, 2013. С. 240–255; його ж. Вчені університету св. Володимира як фундатори української археографії. Київська археографічна комісія в історії українського національного відродження. 36. наук. праць. К.: ІУАД ім. М.С. Грушевського НАН України, 2015. С. 38–47.

29. Калакура Я.С. Цивілізаційні орієнтири новітньої української історіографії. Ейдос. Вип. 7. К.: Інститут історії України НАН України, 2013. С. 371–381; його ж. Цивілізаційні орієнтири новітньої української історіографії. Історіографічні дослідження в Україні. Вип. 24. К.: Інститут історії України НАН України, 2014. С. 23–38.

30. Пиріг Р.Я. Щедрі три чверті віку професора Ярослава Калакури. Архіви України, 2012. № 5. С. 234.

31. Смолій В. Невтомний трудівник історичного цеху. Ярослав Степанович Калакура: біобібліографічний довідник / Упорядн. І.Н.Войцехівська, М.Г.Палієнко та ін. К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. С. 22–23.

32. Цепенда І., Федорчак П. Початок творчого шляху. Ярослав Степанович Калакура: біобібліографічний довідник / Упорядн. І.Н.Войцехівська, М.Г.Палієнко та ін. К.: ВПЦ «Київський університет», 2012. С. 31–32.

Velykochyi V.S., Derevianko S.M., Vy-chivskiy P.P. FOR THE 80th ANNIVERSARY OF PROFESSOR Y.S. KALAKURA AND THE 55th ANNIVERSARY OF HIS SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL ACTIVITY. *The article covers the main stages of life and scientific and pedagogical activity of Professor Yaroslav Stepanovich Kalakura. The main scientific achievements of the prominent historian are analyzed. His personal contribution to the development of Ukrainian historical science, in particular, historiography, source study, archival studies, is considered. It was emphasized that in the newest studies on historiography Y.S. Kalakura investigates the evolution of the historiographical situation, the leading tendencies of development and increase of historical knowledge, beginning with the*

princely times and completing the contribution to the institutionalization of Ukrainian historiography by M.S. Hrushevsky and the historiographic work of modern historians. An important place in these works was the issue of the de-communization of Ukrainian historiography, its final break with the methodology of the party-class and formational approach to history, the establishment of a civilized understanding of the historiographical process, the positive effects of anthropological, cultural and information turning, which fundamentally changed the nature and methodology of cognitive activity of historians. The attention of Y.S. Kalakura's intelligence is of a problematic and thematic nature, its range is quite wide: it is the question of historical memory, the interaction of the historian and authorities, the Ukrainian revolution, the Holodomor in Ukraine, the Ukrainian spirituality and historiosophy of Taras Shevchenko, Ukrainian-Turkish relations of the Cossack era, etc. The author emphasized the need to protect the historical memory of Ukraine from the Kremlin neo-expansion, isolation from the concepts of Russian historians of great-power orientation, intensification of professional discussions, consistent dissolution of thoughts and refutation of falsifications of Ukrainian history in Russian historiography, counteraction to the attempts of the latter to impose a distorted idea on the Ukrainian past and present on the world. These problems have become particularly relevant in the context of Putin's aggression, the annexation of the Crimea and the support of separatist and terrorist forces in the Donbas.

Keywords: Y.S. Kalakura, methodology, scientific school, concept, history, research, monograph.